

ЕМОЦИОНАЛНИ СЪСТОЯНИЯ ПРИ ЛИЦА С ЛЕКА И УМЕРЕНА УМСТВЕНА ИЗОСТАНАЛОСТ

Димитрина Йорданова Калоянова

„Дневен център за пълнолетни лица с увреждания“, гр. Бургас

EMOTIONAL STATES IN PEOPLE WITH MILD TO MODERATE MENTAL RETARDATION

Dimitrina Yordanova Kaloyanova

“Center for adults with disabilities”, Burgas

Abstract: Intellectual impairment is associated with a lack of understanding of emotions. The study of the characteristics of the emotional states of persons with mild and moderate mental retardation is a prerequisite for the development of psychological and pedagogical approaches to the formation of their social and communicative competencies. In this study, the emotional states of persons with mild and moderate mental retardation in natural and experimental environments were differentiated.

Keywords: Emotion, emotional states, mild mental retardation, moderate mental retardation.

Въведение

Недостигът на интелектуална способност е свързан с дефицит в разбирането на емоциите. Изследванията показват, че индивидите с умствена изостаналост проявяват дефицит в способността си да идентифицират емоционални състояния в себе си и в други, по отношение на нормалните контроли за психическа възраст и връстници и показват невъзможност за декодиране на изражението на емоцията на лицето. В това проучване се изследват уменията за разбиране на емоциите на лица с лека и умерена умствена изостаналост в естествена и експериментална среда.

Емоционални състояния при лица с лека и умерена умствена изостаналост

Началото на теоретичното развитие и изучаване на емоционалната сфера на личността на умствено изостаналото дете е свързано с името на Л.С.Виготски. Той изразява идеята за тясно взаимодействие и вътрешно единство на интелектуалната и емоционалната сфера. Утвърждава, че при детето с умствена изостаналост връзката между интелект и афект е различна от нормалната и, че тази характеристика е важна за разбиране на особеностите на неговата психика. Проявлението на емоциите при умствено изостанали деца зависи от възрастта, от дълбочината и структурата на дефекта (принадлежащ към определен клиничен вариант на умствената изостаналост) и разбира се, от социалната среда, в която се намира [1].

Изразът на лицето разкрива най-различни основни емоции. Дори движението и позиционирането на тялото могат да предадат определено количество емоционална информация. По този начин емоционалната информация се предава под формата на

езикови (семантично съдържание на говоримия език) и паралингвистични (изражения на лицето, вокална просодия, физически жестове и телесни пози) [2].

Изследванията показват, че индивидите с умствена изостаналост проявяват дефицит в способността си да идентифицират емоционални състояния в себе си и в други, по отношение на нормалните контроли за психическа възраст и връстници и показват невъзможност за декодиране на изражението на емоцията на лицето [3].

Интелектуалното увреждане може да се разглежда като рисков фактор или уязвимост към развитие на по-късна психопатология. В изследване на Sovner и Hurley (1986) е отбелязано, че интелектуалното уреждане е с ограничени способности за интерпретация на вътрешното състояние, трудности с експресивния и възприемчив език, ограничена умствена гъвкавост и намален поведенчески контрол [4].

Цели и хипотези на емпиричното изследване

Целта на настоящето проучване е да се определи емоционалното състояние на лица с лека и умерена умствена изостаналост.

Въз основа на теоретичния обзор и постигане на целта на изследването се формулират следните хипотези:

1. Признавайки общите закони за нормалното и анормално развитие, приемаме, че лицата с лека и умерена умствена изостаналост имат общи черти характерни за цялата категория умствена изостаналост като цяло и специфично, определени само от тях.
2. Сравнявайки данните, получени както в естествена, така и в експериментална среда, ще позволят да се характеризират специфични особености на емоционалните състояния при лица с лека и умерена умствена изостаналост.

Изследвани лица

Проучването се проведе сред 26 лица с лека и умерена умствена изостаналост на възраст 18-45 години, посещаващи дневна социална услуга в град Бургас. Изготви се програма за психологическо проучване характеристиките на емоционалните състояния на лица от тази категория с помощта на анализ на документи и наблюдение на техните емоционални реакции в група, както и проективната техника, която се приложи на индивидуална сесия. Изследваните лица са разпределени в следните групи:

Таблица 1. Социално-демографска характеристика на извадката

Признак	Група	Брой	Проценти
Пол	Мъже:	12	46 %
	Жени:	14	54 %
Възраст	18-30 години:	10	38,5 %
	30-45 години :	16	61,5 %
Диагноза	Лека умствена изостаналост:	10	38,5 %
	Умерена умствена изостаналост:	16	61,5 %

Инструментарий

На първия етап на психологическото изследване е направено анализ на медицинско-психологическата документация, особено определящото се развитие на познавателните и емоционалните сфера, съпътстващи психосоматични разстройства.

На втория етап се изследват емоционалното условия на субектите в естествени и експериментални условия. Естествената среда за лицето с умствена изостаналост са познатите условия на живот, условията на социалната институция, в която той е всеки ден, позната социална среда (родители, роднини, приятели и др.) В естествена среда изследването на емоционалните състояния на субектите е извършено с помощта на методи за наблюдение, беседа с родители.

Наблюдение на поведението по време на престоя им в социалната институция позволява да се оцени текущото ниво на развитие на емоционалните и комуникативни действия, установяване на визуален контакт с врътника в групата и със специалистите, стойката по време на диалог, физическо разстояние- способност на субектите да се разделят. Като за този цел се изготви картон на лицето, където се отразяват тези особености.

Беседата с родителите спомага за опознаване на лицата в позната за тях среда. Как реагират на положителни и отрицателни състояния, как се овладява тази ситуация от родителя, с какво ги свързват.

Изследване на емоционалните състояния на лица с лека и умерена умствена изостаналост в експериментални условия включва проективната техника „Карта на емоционалните състояния”, авторска разработка от Светлана Панченко. На лицата се представи информационна карта, която показва най-типичните емоционални състояния на човека. С нея се идентифицираха : какви емоционални състояния преобладават в детето (положителни или отрицателни); как се чувства в дневния център и в дома, къде му е по-удобно или навсякъде изпитва дискомфорт (липса на положителни състояния); как възприема хората около себе си [5].

Фиг. 1. „Карта на емоционалните състояния”

Резултати и дискусия

Адекватността на възприятието и разбирането на емоционалните състояния е свързана с нивото на развитието на тяхната познавателна сфера. Колкото по-изразено е нарушението на познавателната активност, толкова по-малка е възможността за адекватно възприемане и разбиране на емоционалните състояния на друг човек. Лицата с лека умствена изостаналост най-адекватно изразяват емоционално си състояние с помощта на невербални знаци. Обобщение на данните, получени по време на изследването на характеристиките емоционални състояния на лица с лека и умерена умствена изостаналост идентифицира специфични особености на проявата на състоянията в зависимост от тежестта на интелектуалния дефект, развитие способност за разбиране (отразяване) на собствените емоционални състояния и развитие на основното ниво на афективна регулация. Не се установява полова и възрастова разлика на емоционалните състояния на лица с лека и умерена умствена изостаналост.

Изследваните лица имат възможност да разделят положително и отрицателни емоционални състояния, което показва развитие на способност за емоционална регулация. Умението да регулират своето емоционално състояние притежават 5 души, което представлява 19% от общия брой лица, 21 души се нуждаят по помощта на специалист или родител, за да балансират собственото си състояние. Това показва, че при 21 души, което е 81% от общия брой изследвани лица, механизмите на емоционална регулация са в процес на формиране.

По време на разговор с родителите посочиха, че децата реагират на конфликта чрез афект на насилие, агресия, плач. При ситуация на конфликт с роднини се наблюдава изолация, избягване на контакт с околните хора. Родителите посочиха, че положителни емоциите в техните деца се създава чрез игри на открито, четене на приказки, слушане на музика, разходка, правене на това, което обичат, което от своя страна спомага за оптимизиране на емоционалното състояние. Също така, родителите са забелязали радост в своите деца при посещение на цирк, зоопарк, забава с аниматори, дейности организирани от дневната услуга, която посещават.

Появата на неблагоприятни емоционални състояния при своите деца родителите свързват с неизпълняване на тяхно желание или принуждаване да направят нещо, придружаващи поведенчески прояви, нарушения в съня, липса на апетит, промени във времето. Всички родители са забелязали, че емоционалното състояние на техните деца зависи от периода на деня, който е по-явно проявен при умерената умствена изостаналост. Ако в началото на деня те са весели, спокойни, балансирани, то в средата проявяват умора, което може да бъде придружено от апатия, негативност, раздразнителност.

Проективната техника „Карта на емоционалните състояния“ анализира, че лицата с лека и умерена умствена изостаналост отличават сред положителните емоции щастието добре, а сред отрицателните-гняв. Лицата с лека умствена изостаналост към положителните емоции отличиха: дневната услуга, която посещават-специалисти и връстници, докато отрицателните към семейната среда (дом, родители). При лицата с умерена умствена изостаналост проявиха неутралност на емоционалните състояния. Това показва, че в сравнение с лицата с лека умствена изостаналост, при лицата с умерена умствена изостаналост е изразена по-голяма незрялост на емоциите.

Интересно е защо отрицателните емоции са насочени към семейната среда? Може би там е мястото където непрекъснато са „критикувани“ – опитвайки се родителя да социализира дете си? Или самата семейна среда е неблагоприятна? Това са въпроси, на който трудно може да се намери отговор. Семейната среда е необятна и нищо не изглежда така, както е. Теоретичния и практичния анализ на данните разкриха особености на емоционалните състояния, характерни за категорията умствено изостанали деца – това е неадекватен израз на външна ситуация, слабо разграничаване на емоциите, невъзможност да разбират емоциите на другите и осъзнаване на собственото емоционално състояние.

Заклучение

В заключение, изследването на емоционалното състояние на лица с лека и умерена умствена изостаналост има не само теоретична, но и практична значимост. То е важно за социалната адаптация на лица с интелектуални увреждания, чрез развитие способността да регулират собственото си емоционално състояние и адекватно да се държат в обществото. Условието създадените, в социалната услуга, която посещават, допринася за развитие механизмите на емоционална регулация, формиране на социални и комуникативни компетенции. Разработената програма за изследване на емоционалното състояние на лица с лека и умерена умствена изостаналост е първоначален стимул за по-нататъшно изучаване спецификата на емоционалната сфера.

Литература:

- [1] Лубовского, В. (2005) Специальная психология: - 2-е изд., испр.-М.:Издательский центр „Академия”. - 464 с.
- [2] Shackman JE, Pollak SD. (2005) Experiential Influences on multimodal perception of emotions. *Child Dev.* 76:1116–26
- [3] Joseph, L. Ittyerah, M. (2015) Recognition and Understanding of Emotions in Persons with Mild to Moderate Mental Retardation, *Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health* volume 2,59-66;
- [4] McClure, K. et. Al (2009) Emotion Regulation and Intellectual Disability, *Journal on Developmental Disabilities*, vol. 15, 38-44p
- [5] Панченко, С. (2008) Две методики определения эмоциональных состояний и личностных особенностей учащихся, *Журнал „Школьный психолог”* № 21

За контакт с автора:

Димитрина Йорданова Калоянова

e-mail: d_kaloyanova@abv.bg